

e-ISSN: 2630-631X

Article Type
Research ArticleSubject Area
Comparative LiteratureVol: 8 Issue: 59
Year: 2022 MAY
Pp: 927-937Arrival
11 March 2022
Published
30 May 2022
Article ID 62383Doi Number
<http://dx.doi.org/10.29228/smryj.62383>How to Cite This
Article

Bölükmeşe, E. & Erçin, M. (2022). "Haldun Taner'in Gözlerimi Kapatırım Vazifemi Yaparım Eserinde "Vidani" Karakteri Üzerinden

Yabancılaşma Kavramına Bir Bakış", International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal, (Issn:2630-631X) 8(59): 927-937

Social Mentality And Researcher Thinkers is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Haldun Taner'in Gözlerimi Kapatırım Vazifemi Yaparım Eserinde "Vidani" Karakteri Üzerinden Yabancılaşma Kavramına Bir Bakış¹

A Criticism On The Concept Of Alienation Through The Character "Vidani" In Haldun Taner's Work I Closed My Eyes, I Do My Job

Engin BÖLÜKMEŞE¹ Meltem ERÇİN² ¹ Doç. Dr. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Karşılaştırmalı Edebiyat Bölümü, Eskişehir, Türkiye
² Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Öğrencisi, Eskişehir, Türkiye

ÖZET

Yabancılaşma süreci bireyin kendine ve topluma karşı soyutlanması olarak iki aşamada ele alınabilmektedir. Ekonomik, sosyolojik, psikolojik ve teknolojik birçok faktör yabancılaşmayı ortaya çıkarabilmektedir. Özellikle savaşlardan sonra ekonomik ve sosyal bunalıma şahit olan bireylerde yabancılaşma gözlenebileceği gibi sanayi ve endüstri devrimi gibi süreçlerle bireyin işine, emeğine kendine ve yaşadığı sosyal yapıya yabancılaşması üzerine çalışmalar mevcuttur. Bu çalışmada "yabancılaşma" olgusu Gözlerimi Kapatırım Vazifemi Yaparım adlı eserde yer alan Vidani karakteri üzerinden ele alınacaktır. Buradan yola çıkılarak sosyolojik ve psikolojik veriler ışığında tespitler yapılmaya çalışılarak yabancılaşma sürecinde bireyin toplumdaki ve benliğinden uzaklaşmasına sebep olan etmenler arasında ilişki kurulmaya çalışılacaktır. Çalışmanın disiplinlerarası bir araştırma olmasından ötürü, yöntemsel yaklaşım olarak sosyoloji ve psikoloji alanlarından yararlanılacaktır. Eserde yer alan bağlam siyasi, sosyal ve ekonomik açıdan Türkiye'nin yakın geçmişine ışık tuttuğu için çalışmada kısaca eserin yazılmış olduğu dönem açıklanacak ve yabancılaşma olgusu ve dönem arasında bir ilişki kurulmaya çalışılacaktır. Vidani karakterinin yabancılaşmasında etkili olan savaş, darbe, ekonomik kriz, siyasi ve askeri yönetim, geleneksel yaşam kültüründen çağdaş yaşama adaptasyon gibi konular dönemin tarihi gelişmeleriyle ilişkilendirilerek sosyolojik çıkarımlar sunulacaktır. Elde edilen sosyolojik bulgular, Vidani karakterinin yaşadığı deneyimler etrafında ele alınacak ve yabancılaşma sürecinin birey üzerindeki sosyolojik-psikolojik etkileri örneklerle açıklanacaktır. Bu çalışma ile edebiyat biliminin diğer disiplinlerle olan çalışma alanlarına bir örnek teşkil etmek ve edebiyat bilimine sanatlar arası bir yaklaşım sunulmak istenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yabancılaşma, Gözlerimi Kapatırım Vazifemi Yaparım, Vidani, Haldun Taner.

ABSTRACT

The alienation process has two stages: the isolation of the individual against herself and society. Many factors such as economic, sociological, psychological and technological can cause alienation. Alienation can be observed in individuals who experience economic and social depression, especially after wars. There are studies on the alienation of the individual to his job, labor, himself and the social structure in which he lives in processes such as industrial revolution. In this study, the phenomenon of "alienation" will be discussed through the character of Vidani in the work called "I Close My Eyes, I Do My Job". Based on this, sociological and psychological determinations will be made and a relationship will be tried to be established between the factors that cause the individual to move away from the society and the self in the alienation process. Since this study is an interdisciplinary study, it will be methodically derived from the fields of sociology and psychology. Since the context in the work sheds light on Turkey's recent past in terms of political, social and economic aspects, the period in which the work was written will be briefly explained and a relationship between the alienation phenomenon and the period will be tried to be established. Issues such as war, coup, economic crisis, political and military administration, adaptation from traditional life culture to contemporary life, which are effective in the alienation of the character Vidani, will be associated with the historical developments of the period and sociological implications will be presented. The sociological findings will be discussed around the experiences of the character Vidani and the sociological-psychological effects of the alienation process on the individual will be explained with examples. With this study, it is desired to set an example for the fields of study of literary science with other disciplines and to present an inter-artistic approach to literary science.

Keywords: Alienation, I Close My Eyes, I Do My Job, Vidani, Haldun Taner.

GİRİŞ

Bireyin benlik bilincine sahip olması onu sosyal yapının bir parçası haline getirir. Birey ve doğa arasında bir üretim ve tüketim ilişkisi mevcuttur. Fakat büyük yıkımlar, düzendeki ani değişiklikler ya da teknolojinin gelişmesi ve iletişim şekillerindeki dönüşüm bireyin topluma ve kendine yabancılaşmasına sebep olabilmektedir. Sanayileşme ile birlikte bireylerde ürettiği nesneye ve emeğine yabancılaşma, farkındalığın azalması ve eylemlerde makineleşme görülmeye başlanmıştır. Bu duruma örnek olarak seri üretimin yoğun olduğu ülkelerdeki fabrika işçileri gösterilebilir. Aynı zamanda savaşlardan sonra toplumdaki iletişim kopuklukları, geçim sıkıntısı, kaygı ve karmaşa bireyin benliğini sorgulamasına, yaşadığı sosyal yapıdan uzaklaşmasına neden olabilmektedir. Bu durumda birey öncelikle sosyolojik ve ekonomik faktörlerin yaratmış olduğu etmenlerden dolayı önce topluma sonra psikolojik süreçlerden geçerek kendine yabancılaşabilmektedir. *Yabancılaşma kavramı güçsüzlük, anlamsızlık, normsuzluk, yalıtılmışlık ve kendine yabancılaşma olarak*

¹ Bu makale Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Karşılaştırmalı Edebiyat Anabilim Dalı Karşılaştırmalı Edebiyat Bilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi Meltem Erçin'in "Bertolt Brecht'in *Arturo Ui'nin Yükselişi* ve Haldun Taner'in *Gözlerimi Kapatırım Vazifemi Yaparım* Eserlerine Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım" adlı yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

boyutlandırılmaktadır. Öyle ki yabancılaşmış insan geleceğe ilişkin eylemlerinde etkin olamadığını, yaşamını etkileyen olaylar karşısında seyirci olduğunu düşünmekte ve hedeflerine ulaşmak için uygun olmayan yolları deneyebilmektedir. Yabancılaşma yaşamın her döneminde ortaya çıkabilirken, beraberinde birtakım problemleri de getirir (Kırman & Atak, 2020: 279). Yabancılaşma olgusu ele alınırken çevresel faktörlere bakmak yabancılaşma sürecini anlamlandırmayı kolaylaştırmaktadır. Ele alınan eserde Vicdani karakterinin yabancılaşma süreci sosyolojik ve psikolojik etmenlerle açıklanmaya çalışılarak bireyin topluma ve kendine yabancılaşmasına sebep olan ekonomik, sosyal, siyasi ve teknolojik unsurlara örnekler verilecektir. Bu nedenle sosyolojik ve psikolojik yaklaşımlardan yararlanılarak disiplinler arası bir çalışma oluşturulacaktır. *Toplumun, bizi baskılayan ve hatta yaratan nesnel bir gerçeklik olduğunu söylemek apaçık bir doğrudur. Fakat yaptığımız anlamlı eylemlerimizin toplumun yapısını ayakta tutmaya ve zaman zaman da onu değiştirmeye yardım ettiğini söylemek de aynı şekilde doğrudur. Gerçekten de bu iki önerme birbiri arasında sosyal varoluşun çelişmesini barındırır. Toplum, bizim tarafımızdan tanımlanır; fakat sonrasında dönüp bizi tanımlar hale gelir* (Berger, 2021: 159). Her edebi eserde olduğu gibi gönderici ve okur arasında bir iletişim gerçekleşmektedir. Yazar ortaya koyduğu anlatıda kendi deneyimlerine, çevresinde olup biten olay ve durumlara ya da başkalarının hayatlarına dair kesitlere yer verebilmektedir. “Edebiyat ideolojiyi sorgular, okurun ona belli bir uzaklıktan bakmasını sağlar. Edebiyatın sağladığı bilgi böyle, sorgulayıcı bir bilgidir” (Erkman-Akerson, 2019: 198). Bu nedenle anlatı ve yaratıcı arasında ya da okur ve anlatı arasında bir ilişki mevcuttur. Edebi bir eserin yaratımında, yazarın psikolojik durumu ve yazarın etkilendiği çevresel faktörler göz önünde bulundurulabilir. Aynı şekilde okurun yazarın ortaya koyduğu anlama ulaşması ya da anlatılanı kendi deneyimleriyle birleştirerek farklı bir algıya ulaşması durumu psikolojik ve sosyolojik etkilerle açıklanabilmektedir. Sonuç olarak çevresel faktörlerin ve psikolojik süreçlerin yazarı, okuru ve eseri ele almadaki temel etkenler olduğu düşünülürse yabancılaşma sürecini yaratan etmenlerin de yine çevresel ve psikolojik olması bu çalışmada sosyoloji ve psikoloji alanlarından yararlanmayı gerekli kılmıştır. *Her edebiyat eseri güçlü ya da zayıf bir varoluşsal doku üzerinde varlığını gerçekleştirir. Bu varoluşsal doku yaşantıların, duyguların, sevgilerin, korku ve umutların alanıdır. İnsan dünyasında var olan her şey orada ortaya çıkar. Edebiyat insanı anlatır, insanın duygusal ve zihinsel süreçleri ve bu süreçler sonucunda ortaya çıkan davranışları açıklar* (Taşdelen, 2015: 4). Edebi bir eserde yazarın ve kurgudaki karakterlerin psikolojisi ele alınabileceği gibi psikoloji biliminde de tedavi sürecinde hastanın tepkilerini gözlemlemek adına edebi eserlerden de yararlanılabilmektedir. Bireyin sorgulama ihtiyacı yazma eylemini doğurduğu için psikoloji ve edebiyat arasındaki ilişki her zaman mevcut olmuştur. Birey toplumdaki etkilenir ve topluma yön verir. Bu nedenle sosyal bir varlık olmak, iletişim kurmak, üretmek ve sorgulamak bireyin düşünsel eylemlerinin devamlılığını sağlar. *Temelde gerçek deneyime yönelik olarak değişmez biçimde edilgen bir tutum benimser ve fiziksel çevremizin etkisine boyun eğeriz. Ama yazarın üzerimizde alışılmışın dışında bir yönetim gücü vardır; bizi içine sokabildiği duygu durumları aracılığıyla duygularımızın akışına yön verme, onların bir doğrultudaki akışlarını engelleyip diğer doğrultuda akmasını sağlama gücü vardır ve sıklıkla aynı malzemenin büyük bir etki yelpazesi elde eder* (Freud, 2016: 358). Edebiyat insan davranışlarını ele alarak kurgusal bir anlatı ortaya koyar. Bu nedenle bir eser psikolojik bağlamda yazılabilir ya da anlatı psikolojik çerçevede yorumlanabilir. Bu durum yazarın kurguda ele aldığı dönemi ve yazarın içinde yaşadığı toplumsal süreçleri bilmeyi ve eseri bu doğrultuda yorumlamayı gerektirir. Bu noktada insan ilişkilerini ve sosyal iletişimi açıklamada yol gösterici olan sosyoloji ve edebiyat bilimleri birlikte çalışabilmektedir. *Sosyolojik eleştiri edebiyatın kendi başına var olmadığı, toplum içinde doğduğu ve toplumun bir ifadesi olduğu ilkesinden hareket eder. Yazarı, eseri ve okuru sosyal koşullar belirlediğine göre, yapılacak iş, bir bilim adamı gibi davranmak ve bu koşullar üzerine eğilerek sanatla ilgili sorunları açıklamaktır* (Moran, 2020: 83). Yazar yaşadığı kültürün, tanık olduğu tarihi sürecin ve içinde bulunduğu toplumun bir ürünü olarak düşünüldüğünde yazarın üretmiş olduğu eserlerde yazarı ortaya koyan etmenlerin izleri aranabilir. Yazar ürettiği eserde kendine ve içinde bulunduğu topluma ve döneme ayna tutabilir. *İnsan yaşadığı sosyal çevrenin ürünüdür. Genetik yapısı da dahil karakter özellikleri ve tercihleri yaşadığı sosyal çevrenin şartlarından etkilenirken, ortaya koyduğu ürünlerle çevresini değiştirebilme kabiliyeti sayesinde sosyolojinin merkezinde yer alır. Romanların konu edindiği toplumun yaygın kültür, norm ve gelenekleriyle kurgulayan insan, sosyolojinin en küçük yapı taşı olduğu gibi sosyolojiye en fazla malzeme üretendir* (Çelenlioğlu, 2020: 2). Türkiye’de Birinci ve İkinci Dünya Savaşları, demokrasiye geçiş, çok partili hayat denemesi, altmış, yetmiş ve seksen darbelerinin yaşandığı neredeyse Türkiye’nin yüz yıllık bir döneminin arka plan olarak işlendiği *Gözlerimi Kaparım Vazifemi Yaparım* adlı eserde Vicdani karakterinin kendine ve topluma yabancılaşmasına neden olan olguların yine bu etmenler üzerinden ele alınması çalışmanın çıkış noktasını oluşturmaktadır. Bu nedenle çalışmada yer verilecek olan örneklerin yabancılaşma olgusu ile ilişkisinin anlaşılabilmesi açısından öncelikle yabancılaşma kavramına değinilecektir.

YABANCILAŞMA OLGUSU

Yabancılaşma, Antik Yunan felsefecilerinden bu yana tartışılan bir kavram olmasına rağmen günümüzde daha çok Endüstri ve Sanayi Devrimi sonrasında kendisine ve topluma yabancılaşma ve psikolojik olarak bireyin kendi içinde çözümleyemediği problemlerden uzaklaşmak amacıyla kendinden ve çevresindekilerden ayrılması olarak bilinmektedir. Özellikle ekonomik açıdan dünyanın düzenini değiştiren kapitalizmin, bireysel ve toplumsal yaşam üzerinde kalıcı etkileri olmuştur. Toplum ve onun bir parçası olarak birey kendini var edmeden üretim sürecinin bir parçası haline gelmiş ve öznenen nesneye dönüşmüştür. *Çağdaş psikoloji ve sosyolojide ise daha ziyade bir ferdin cemiyete, diğer insanlara veya bizzat kendisine karşı yabancılık hissetmesi halini anlatmak için kullanılır. Birçok sosyolog ve filozofa göre alienation tabiri REIFICATION ile aynıdır: İnsanın sahip olduğu şeylerin, münasebetlerin veya aksiyonların, mülkiyetler veya eşyanın aksiyonu haline dönüştürülmesi -ki bunlar insandan bağımsızdırlar ve onun hayatını yönetirler- aksiyonu veya bu aksiyonun neticesidir* (Uçar, 2016: 235). Dünya savaşlarının ardından yıkılan düzeni tekrar kurmak, üretimi canlandırmak ve toplumu üretime teşvik etmek amacıyla izlenen siyasi ve ekonomik politikalar toplumsal yaşama yeni bir soluk getirmiştir. Varoluşsal sancılar yaşayan bireyler acıların ve korkuların ardından bir sorgulama haline bürünerek kendini soyutlamaya müsait bir ortamda yeniden hayata döndürülmeye çalışılmıştır. Ekonomik çıkarların ve maddeciliğin kişisel verimden daha ön planda tutulmaya başlandığı süreçler bireyin yaşam için bir anlam bulmasını zorlaştırmış ve birey mutluluk kavramını kaybetmiş ve nesnelere belki de bu anlamı aramıştır. *Yabancılaşma konusuna açıklık getiren varoluşçular ise yabancılaşmayı anlamsızlık ve umutsuzluk duygularının hâkim olduğu dünyada yaşamak zorunda kalan insanın özüne ve dış dünyaya anlam verememesi şeklinde ifade etmektedirler. İnsanın yabancılaşmasının asıl sebebi var olan potansiyelin kullanılmayışıdır* (Kırman & Atak, 2020: 285). Yabancılaşmaya neden olan çevresel faktörler bireyden bağımsız olarak gerçekleşebilir. Fakat bastırılmış duygular ve kendini gerçekleştirememe ya da toplumun geneline göre çağın getirdiklerine ayak uyduramama gibi faktörler de yabancılaşmayı yaratabilmektedir. “ [...] yabancılaşma, Hegel’in köle-efendi diyalektiği ile felsefede ortaya çıkmış, Marx ile sosyolojik ve ekonomik düzlemde bir alan bulmuş, Feuerbach ile din ve insan ilişkisi çerçevesinde değerlendirilmiş ve hepsinin bir yansıması olarak edebiyatta da bir zemin bulmuştur” (Ankay, 2021: 245). Yabancılaşma yalnızca iletişim problemlerinden ortaya çıkarak insanlar arasındaki etkileşimsizlik olarak değil aynı zamanda nesnelere karşı ilgisizlik ve nesnelere uzaklaşma olarak da düşünülebilir. Yabancılaşma insanın çevresiyle olan bağlarında bir kontrolsüzlüğe sebep olmakta ve topluma karşı ilgisizlik ve uyum problemleri, yargılama ve aşırı seçicilik halleri yabancılaşma olarak görülebilmektedir. *Modern kavramı toplumsal/ekonomik açıdan irdelendiğinde ana eksenin toplumların devrimlerle birlikte değişim geçirmesi olduğu görülür* (Sivri & Lidar, 2021: 86). Modernitenin getirdiği değişiklikler içinde alışılmışın dışında bir dünyaya adapte olmaya çalışan birey anlamsal olarak bir kayıp yaşamaya başlamış ve teknolojideki yeniliklerle eski düzenini ve alışkanlıklarını yıkarak bir arayış haline bürünmüştür. *Teknolojik ve ekonomik gelişmeler ve kapitalist üretim ilişkilerine bağlı olarak dünyasal ölçekte hâkim olan tahakküm ve sömürü ilişkileri, bireysel özerklik ve özgürlükleri yok edecek biçimde kuramsallaşmıştır. İletişim teknolojileri aracılığıyla “gerçekliğin” çarpıtıldığı ve yeniden oluşturulduğu bilinç biçimi ve kültürel değerler ortamı, insanların farklılık ve yaratıcılıklarının köreltilmesiyle, kolay yönetilebilir ve yönlendirilebilir bağımlı ve kendine yabancılaşmış bireylerden kurulu toplumsal ve siyasal bir yapıyı biçimlendirir* (Coşkun, 2013: 124). Yabancılaşma sürecindeki bireyi moderniteye ayak uyduran bireylerden ayıran noktalar maddeye olan bağıllıktan uzak olması, duygularıyla hareket etmesi, kültürel değerleri sürdürmesi ve manevi birikimle hayata tutunmasıdır. Bu nedenle yabancılaşan birey toplumda aykırı ve garip olarak görülmektedir. Yabancılaşan birey kendini ve içinde bulunduğu çevredeki amacını yitirmiştir. Nedensizlik ve amaçsızlık bireyi dış dünyaya ve benliğine karşı bir uyumsuzluk içine sürükler. Birey beklentileri karşılanmayıp aksine istekleri bastırıldığında kendini sahip olduğu fikirlerinden ve taleplerinden soyutlayarak isteksizlik durumuna girer. *Marx’ın yabancılaşmış işçisinin üretim sürecinde kendi yapacağı işler ve üreteceği ürünler üzerinde hiçbir kontrolü yoktu. O sadece kendisine söyleneni yapıyordu. Bu kontrol eksikliği de onda bir güçsüzlük duygusu oluşturuyordu. Aynı durum, günümüzde sadece üretim sürecinde değil, hayattaki sosyal ve politik olaylarda da karşımıza çıkmaktadır. İnsan artık çevresinde olup biten pek çok şey hakkında karar verme yetisine ve onları kontrol etme gücüne sahip değildir* (Savaşan, 2019: 29). Toplumdaki ekonomik ve politik baskılar bireyin duygularını ve isteklerini bastıran faktörler olarak bireyde anlam kaybını doğuran toplumsal ortamı hazırlar. Toplumdaki yozlaşma örneğin maddi hırs, ihtiyaçtan fazlasını isteme, yalan ve çıkar gibi durumlar, bireyin çevresiyle çatışmasına ya da bireyin iletişim kurduğu diğer bireylerle uyum sağlayamamasına neden olmaktadır. Bu nedenle birey dünyadaki kendi varlığını atılmış olarak nitelemeye başlar. *Toplumsal olarak yaşanan bunaltı ve bunaltının kendilik değerleri üzerine abanması, yabancılaşmanın eylemsel dönüşümünün bir göstergesidir. Toplumun kendi öz değerlerine karşıt değerler ortaya koyması, toplumun kolektif bilincinde parçalanmaya neden olur. Nitekim sosyal hayat, bireylerin bir araya gelerek oluşturduğu bir anlaşmalar bütünüdür. Bu anlaşmalar bütünü içinde çöküş yaşanırsa birey kendini güvende hissetmez* (Şahin, 2013:

2319). Savaşlar, ekonomik ve teknolojik gelişmeler toplumsal yapıyı ve bireyin toplumdaki konumunu sarsabilir. Bunun yanında birey üzerinde baskı ve denetim yaratan diğer bir sebep hem siyasi hem de sosyal yapıdaki algıyı değiştiren askeri darbe dönemleridir. Bireylerdeki özgür seçim hakkının askıya alındığı bu gibi dönemler endişeye sebebiyet vererek bireyi eylemleri konusunda korkuya yöneltir ve birey bunun sonucunda eylemsizleşir. İstek ve duygularını bastıran birey elinde olmayan sebeplerden dolayı benliğini kaybederek nesneleşir.

GÖZLERİMİ KAPARIM VAZİFEMİ YAPARIM ve KONU EDİNDİĞİ DÖNEM HAKKINDA BİLGİ

Bu eser 1964 yılında Haldun Taner tarafından yazılmış olup Türkiye'nin neredeyse yüz yıllık bir dönemine ışık tutmaktadır. Birinci ve İkinci Dünya Savaşları, demokrasi, cumhuriyet, çok partili hayata geçiş ve askeri darbeler gibi yakın tarihte yaşanan olayların arka plan olarak kullanıldığı bu oyunda olaylar Vicdani ve Efruz adlı iki karakter üzerinden yansıtılmaktadır. Birbirine zıt olan bu karakterler Geleneksel Türk Tiyatrosu'nda yer alan Hacivat-Karagöz geleneğinin bir yansımasını sunmaktadır. Haldun Taner'in oyunlarında Epik Tiyatro ve Geleneksel Türk Tiyatrosu'nun unsurlarının birlikte kullanılmasına örnek olan bu oyunda, epik tiyatrodan yer alan ve izleyicinin ya da okurun dikkatini toplamak amacıyla oyunun bölünmesi ve birtakım açıklamaların yer alması durumu söz konusudur. Oyunda yer alan açıklayıcı bilgilerle özdeşleşme ortadan kaldırılmak istenmiş, düşünce ve sorgulama eylemleri teşvik edilmiştir.

Oyunda Vicdani, babasını ve annesini Birinci Dünya Savaşı döneminde kaybeden, babaannesiyile açlık ve yokluk içinde yetişen bir birey olarak nitelenmektedir. Vicdani iyi niyetli, dürüst, kurallara uyan, vatani için canını feda etmeye hazır, büyüklerinin sözüne uyan ve saygılı bir karakterken Efruz ise varlık içinde yetişen, şımarık, kurnaz, hilekâr, yalancı ve çıkarıcı bir tiplmeyi oluşturmaktadır. Vicdani ve Efruz iki çocukluk arkadaşı olarak ilköğretimde birlikte eğitim almıştır. Vicdani, Efruz ve diğer arkadaşlarının haylazlıkları nedeniyle hocasından sürekli dayak yemiştir. Vicdani sevdiği kızları maddi istekleri nedeniyle Efruz'a kaptırmıştır. Dönem İkinci Dünya Savaşı başlamadan önce Türkiye'de Atatürk'ün hayatta olduğu, harf inkılabı, kılık kıyafet inkılabı, soyadı kanunu gibi yeniliklerin yapıldığı dönemdir. Geleneksel bir kültürden çağdaş yaşam şekline adapte olmaya çalışan Vicdani ve Efruz üniversiteden mezun olduktan sonra İkinci Dünya Savaşı başlamaya üzere olduğu için askere çağırılırlar. Vicdani gönüllü olarak şark görevi yapmak isterken Efruz hile hurda ile İstanbul'da kalarak askerliğini yapar. Askerden sonra Vicdani ve Efruz çalışmak için tesadüfen aynı iş yerine başvurur. Vicdani işe alındığına bir türlü inanmaz. Efruz kötü özelliklerine rağmen yüklü bir maaş alırken Vicdani düzgün karakteri ve çalışkanlığına rağmen çok az bir maaş alır. İş dünyasındaki adam kayırma ve adaletsizlik maaş eşitsizliği üzerinden yansıtılır. Vicdani karısının onu patronuyla aldatması ve çocuğunun patronundan olduğunu öğrenmesi sonucu işten ayrılır. Bu sıralarda Hiroşima ve Nagasaki'ye atom bombası atılmıştır. Türkiye ise San Fransisco Konferansı'na katılmak için Japonya, Almanya ve İtalya ülkelerine harp ilan eder. Vicdani yeni iş olarak bir gazetede çalışmaya başlar. Efruz siyasilere şantaj yapmak amacıyla evlendiği eski patronunun karısı Şemsicihan'ın aşk mektuplarını Vicdani'den kimse şüphelenmez diye Vicdani'nin çekmecesine koyar fakat Vicdani tutuklanır ve hapis yatar. Efruz tanıdıklar sayesinde Vicdani'nin kefaletini öder ve onu hapisten çıkarır. Bu sıralarda Demokrat Parti iktidara gelir ve ilerleyen süreçte yönetim açısından sorunlar çıkmaya başlar. Efruz'un hapisten çıktığı yıllar Koalisyon Dönemi'dir. Güven oyu, Kıbrıs meselesi, DP-CHP tartışmaları ülke gündemindedir. Vicdani hapisten çıkınca Efruz'un şirketinde çalışmaya başlar fakat bir süre sonra askeri darbe yaşanınca Efruz tüm parasını ve senetlerini alıp yurt dışına kaçar. Ülkede herkes sorguya çekilir ve evler aranır. Sorgulama sonucu önce işinden sonra arkadaşlarından uzaklaşan Vicdani bilmediği bir suçtu olduğunu düşünerek takip edildiğini sanır. Bu nedenle evine ve içine kapanan Vicdani her yerde gizli polislerin onu gözetlediğini ve etrafında gizli mikrofonların olduğunu düşünür. Vicdani yazı yazmaz, okumaz, konuşmaz ve kulaklarını kapatır. Okuduklarında yasaklı bir kelime olacağını ya da yazdıklarının yanlış yorumlanabileceğini düşünerek tüm hatırlarını, resimleri ve kitapları yakar. Yaşananların sonunda Vicdani'ye Bakırköy'de bir hastanede Plak Kompleksi tanısı konur. Vicdani yaşadığı olayları anlatırken çağrışım yoluyla sürekli tekerleme söylemeye başlamıştır. Vicdani Yurdakuler sevdiği tarafından sevilmediğini ve köpek yerine konulduğunu belirtir. Vicdani'nin söylediği tekerlemelerle askeri, siyasi, ekonomik ve toplumsal konular hakkında Türkiye'nin neredeyse yüz yıllık bir dönemi özetlenir.

Haldun Taner'in Geleneksel Türk Tiyatrosu'na epik öğeleri katarak kaleme aldığı oyunlarından biri olan bu oyununda "güldürü" unsuru ön plandadır. Taner zıtlıklardan yararlanarak Vicdani ve Efruz karakterini güldürü unsuru etrafında şekillendirmiş ve oyunun güldürerek öğretmesini ve düşündürmesini amaçlamıştır. Oyunda, Birinci Dünya Savaşı yıllarından seksenli yıllara dek uzanan Türkiye'nin siyasi ve sosyal tarihi arka plan olarak kullanılmıştır. Bu dönemde, Sanayi Devrimiyle gelişmeye başlayan devletlerin hammadde arayışına girmesi küresel bir kutuplaşmayı doğurmuş ve savaşı hızlandırmıştır. Savaşta toprak kayıpları nedeniyle diğer ülkelerin pazarı halen Osmanlı Devleti'nde Millî Mücadele hareketi başlamıştır. *Savaş*

vasıtasıyla Mondros hükümlerini reddetmek ve hayata geçirilmesini engellemek için Millî Mücadele Hareketi başlamış ve böylece halk takıntularından, aşağılık duygularından ve ikinci sınıf vatandaş muamelesinden kurtulmuştur (bkz. Taş, 2028: 26). Millî Mücadele Hareketi'nin hızlanması ve savaşlarda zafer elde edilmesiyle 1920'de Türkiye Büyük Millet Meclisi kurulmuş ve 1923'te cumhuriyet ilan edilmiştir. *Laikleşme* devletin siyasi ve hukukî yapısını değiştirmiştir. Halifelik kaldırılmış ve modern, laik ve çağdaş bir Türkiye betimlemesi yapılarak Tevhid-i Tedrisat Kanunu yayınlanmış, eğitim kurumları devlet denetimine alınmıştır. Laikleşmeye karşı 1925'te Şeyh Said İsyanı çıkmış fakat bastırılmış ve sonrasında tekke ve zaviyeler kapatılmıştır (bkz. Aslan & Alkış, 2015: 23). Laiklik ile birlikte gündelik hayatı düzenleyen birçok inkılap yer almış fakat 1938'de Atatürk'ün vefatı ve ardından İkinci Dünya Savaşı'nın çıkması Türkiye'nin iç ve dış politikada yaralar almasına sebep olmuştur. *Lozan Barış Antlaşması sonrasında Türkiye dış politikada toprak bütünlüğünü korumayı ve uluslararası ilişkilerde barışçıl çözümleri amaçlamıştır. Bu nedenle komşu ülkelerle Dostluk ve Saldırmazlık Antlaşmaları, Balkan Paketi ve Sadabat Paketi imzalanmıştır. Fakat 1933 yılında Hitler yönetiminin yayılmacı bir politika izlemesi ve Versay Antlaşması'na yönelik tutumu Avrupa'daki dengeleri değiştirmiştir. Türkiye güvenlik açısında İtalyan yayılmasından tedirginlik yaşadığı için İngiltere ile iş birliği içinde olmuştur* (bkz. Ünalp, 2020: 217). Türkiye İkinci Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan ve savaş nedeniyle ekonomik anlamda hasar alan ülkelerin sanayilerinin canlandırılması amacıyla ortaya çıkan Marshall Planı'na dahil olmak istemiştir. Başlarda savaşa katılmadığı için plana kabul edilmeyen Türkiye yeni bir rapor düzenleyerek savaşa katılmasa da bulunduğu konum nedeniyle savaştan olumsuz etkilendiğini belirterek plandan kredi olarak yararlanabilmiştir. *Amerika Birleşik Devletleri'nin Türkiye'ye yardım etmesindeki amacı tarımda makineleşme, madenlerin canlandırılması, kar ulaşımının düzenlenmesi ve Türk pazarının dünya ticaretine katılabilmesiydi. Savaş için alınan dövizler Marshall planı çerçevesinde alınan yardımlarla birleştirilerek Türkiye dış alıma yönelip ihracat artırılmış, dayanıklı tüketim mallarına talep artmış, yeni tüketim kalıpları doğmuştur. Hızlı kentleşme, para, kredi ve kamu maliyesi alanında gelişmeci bir politika izlenmiş fakat yaratılan talep yerli üretimle desteklenemediğinden ve Marshall yardımları maçına ulaşamadığından eldeki mevcut döviz erimiş, dış ödeme dengesi aşılmış ve ekonomik kriz sinyallerini vermiştir* (Mendi, 2002: 68). Demokrat Parti Hükümeti'nin yer aldığı dönemde sağ-sol çatışmaları üniversite öğrencilerinin ayaklanmaları ve sokak çatışmaları, DP-CHP ayrımı gibi konular gündemde olmuş, ülkede bir kargaşa meydana gelmiştir. Çok partili hayat denemeleri bir düzene oturtulamadığı için, ülkede kardeş kavgasının çıkacağı gerekçesiyle 1960 yılında askeri darbe yapılmış ve ordu yönetime el koymuş ve 1961 yılında yeni bir anayasa yayınlanmıştır. *1961 Anayasası ile üniversitelere özerklik verilmiş ve siyasal iktidarın üniversitelere baskı kurması ve öğretim üyelerinin görevden alınması engellenmiş, yasama ve yürütme organlarının yargı kararını değiştiremeyeceği ve uygulamasını yapamayacağı bildirilmiş, yasama içerisinde Milli Birlik Komitesi üyeleri yer almış, Askeri Yargı ve Askeri Yargıtay Anayasal kurum haline getirilmiştir. Anayasa ile dinin siyasi amaçlarla kullanılması yasaklanmıştır. Aynı zamanda Cumhurbaşkanı Celal Bayar ile birlikte on beş kişiye idam cezası çıkartılmıştır* (bkz. Akıncı, 2014: 62-63). Altmış darbesiyle yapılan yeni düzenlemeler çok partili hayata geçişi hızlandırmıştır. Fakat yönetimde kalıcı bir çözüm oturtulamaması, sosyalizm, kapitalizm, emperyalizm ve faşizm gibi konuların ülke gündeminde yer alması, ayaklanmaların artması yeni bir darbenin konuşulmasına sebep olmuştur. *12 Mart Muhtırası ve 1980 yılında yaşanan 12 Eylül olayları Türkiye'yi siyasi, iktisadi ve sosyal açıdan karışıklığa sürüklemiş, 1960 ve 1971'den sonra 1980 askeri darbesi toplumu ilmi, fikri ve vicdani açıdan olumsuz bir noktaya taşımıştır. İdeolojik yönelimlerin ortaya çıkması gençlik üzerinde kapitalizm, sosyalizm, faşizm ve komünizm konularını gündeme getirmiştir* (bkz. Demirtürk, 2015: 156-157). Ekonomik, siyasi ve sosyal çalkantılar ülkede yeni bir eğitim ve iş yönetimini zorunlu kılmış fakat yapılan girişimler özellikle ekonomik açıdan desteklenmediği için köyden kente göç artmış, yeni bir sosyal sınıfın doğmuş ve ülkenin gelişimi açısından geri planda kalmıştır.

Görüleceği üzere eser, yazıldığı ve yazarın yaşadığı dönemi özetler unsurları içinde barındırmakta ve oyun formatında da izleyicilerine eleştirel bir yaklaşımla bunları aktarmaktadır. Bu sosyolojik ögelere çalışmanın uygulama kısmında da yer yer değinilerek, çalışmanın barındırdığı bu unsurlar da "Yabancılaşmayı" ne şekilde oluşturduğu ya da beslediği eleştirel bir yaklaşımla irdelenecektir.

VİCDANİ KARAKTERİ ve YABANCILAŞMA

Yabancılaşma olgusu ekonomik, sosyolojik, psikolojik ya da teknolojik sebeplerden kaynaklanabilmektedir. Vicdani karakterinin yabancılaşma süreci çocukluk yıllarında yaşadığı ekonomik sıkıntılardan ve toplumsal dönüşümlerden itibaren kendini göstermeye başlamıştır. Birinci Dünya Savaşı yıllarında babasını kaybeden Vicdani çok geçmeden annesinin hastalanması nedeniyle çocukluğunu babaannesiyile birlikte geçirmiştir. Ülke savaş sürecinden geçtiği için ülkedeki yoksulluk dar gelirli aileleri de etkilemiştir. Vicdani, özellikle çocukluk arkadaşı Efruz'un varlığının yanında yokluk içinde büyümüştür.

Vicdani saçlı bitmemiş yetim

Babaanne elinde Harp yılları, yoksulluk
 Süpürge tohumu yer
 Mısır unu geveler
 Ya da bulgur (Taner, 2020: 18).

Yabancılaşma sürecinde etkili olan unsurlardan biri de yakın çevreyle olan ilişkilerdir. Birey kendini ifade edemediğinde ya da yakınları tarafından bu isteği bastırıldığında kendini güçsüz hissedebilir ve ilişkilerdeki konumu bireyin kendisine anlamsız gelebilir. Vicdani karakteri toplumsal açıdan bir geçiş sürecine tanık olmaktadır. Eğitim açısından dini bir eğitim devam ederken bilimsel gelişmelerin eğitimde ön plana çıkmaya başladığı bu süreçte hem hocasıyla hem de arkadaşları ile olan iletişimde kendini ifade etmekte sıkıntı yaşamaktadır.

HOCA: Efruz gel öp elimi!

EFRUZ: Öpeyim efendim. (Koşup öper.)

HOCA: Berhudar ol. (Vicdani'ye) sen de öp elimi. El öpmeyle ağız aşınmaz.

VİCDANİ: Öpeyim efendim. (Koşup öper.)

HOCA: Cemalifer, sana da hocalık edeceğim, öp elimi!

CEMALİFER: Öpeyim hoca efendi. (Koşup öper.)

HOCA: (Vicdani'ye) Sen şimdiye kadar hiç falaka yedin mi? Öp elimi.

VİCDANİ: Yemedim efendim; ama sizin mübarek elinizden yerim inşallah efendim. (Elini öper.) (Taner, 2020: 19).

Efruz adlı karakterin kurnaz ve alaycı tavrı sebebiyle Vicdani hocasından fiziksel olarak zarar görmektedir. Vicdani hocası tarafından haksız yere tokat yemekte ve fiziksel şiddet hocası tarafından normalleştirilmektedir. Bu durum Vicdani üzerinde fiziksel ve zihinsel olarak bir baskı yaratmaktadır. Yabancılaşma sürecinde güçsüzlük faktörü kişinin kendisini daha az önemli hissetmesine sebep olmaktadır.

HOCA: Elif sin le esa is.

VİCDANİ: Elif sin le esa is.

EFRUZ: Herif ile seyis.

CEMALİFER: (Kıkır kıkır güler.)

HOCA: Herif ile seyis değil. (Tokat atar. Efruz eğilir, tokadı Vicdani yer.) Elif sin le esa is. Buna vurdum, sen yedin. Ama zararı yok. Hocanın vurduğu yerde gül biter. Te sün te. (Taner, 2020: 20).

Hocası Vicdani ve arkadaşlarına uysal olmalarını öğüt vererek keskin sirkenin küpüne zarar olduğunu belirtir. Vicdani ise hocasının söylediklerini sorgulamadan uygulamaktadır. Büyüklerinden ne gördüyse onu yapması öğretilen Vicdani bu sebeple arkadaşlarının yaramazlıklarının bedelini ödemek zorunda kalır. Özellikle Efruz adlı karakter karşısında saf, temiz kalpli ve her şeyi kabullenen biri olarak Vicdani güçsüz ve zayıf konumuna düşmektedir. *Güçsüzlük; kişinin, olayların kendini sürüklediği veya olaylara gerçek benliğini yansıtamadığı duygusuna kapılması ile gündeme gelebilen güçsüzlük olgusu, insanların kendi kaderlerini kontrol etmekte karşılaştıkları başarısızlık derecesi ile de yakın bir ilişki içindedir* (Şimşek vd., 2006: 574). Vicdani içinde bulunduğu toplumla çatışma yaşamaktadır. Çocukluğundan itibaren yalan söylememesi ve dürüst olması öğütlendiği için Vicdani her şeyi kuralına uygun yapmaktadır. Fakat toplumda çıkarıcılık, hırs, tembellik ve yalan arttığı için Vicdani'nin yaptıklarına karşı bir güvensizlik ortamı söz konusu olmuştur. Vicdani, parkta gezerken kendisine ait olmayan bir saati olması gerektiği gibi karakola götürdüğü için polis memuru tarafından azarlanmış ve yalan söylemekle suçlanmıştır.

POLİS: Göz nerde, ayak nerde! Sen onu benim kalpağıma anlat.

VİCDANİ: Vallaha da ayağıma takıldı, billahi de ayağıma takıldı. Şaşırtma verdiniz, dilim sürçtü.

POLİS: (İftiharla) Bize Yedi Sekiz Hasan Paşa zaptiyesi derler, yutar mıyım? Ben bir bakışta insanın ciğerini okurum be. Ne işin vardı bir kere ezan vakti Gülhane Parkı'nda?

VİCDANİ: Geziyordum. Hava alıyordum (Taner, 2020: 27).

Çevresel faktörler, bireyin yabancılaşma sürecinde bireyde hayal kırıklıklarına ve duygusal çöküntülere sebep olabilmektedir. Vicdani karakterinde olduğu gibi karşılıksız duygular, manevi değerlere karşı çevresindekilerin maddi olana olan talebi birey üzerinde olumsuz etkiler yaratabilir. Vicdani, Cemalifer'e olan sevgisinin karşılığı olarak kendisi için değerli ve anlam yüklü olan durumlardan söz etmektedir fakat Cemalifer ondan daha büyük fedakârlıklar istemektedir.

CEMALİFER: Sen *Zalim Kadın Mesalina* filmi görmedin mi Alemdar'da?

VİCDANİ: Görmedim. Kim oynuyordu?

CEMALİFER: Miya May.

VİCDANİ: Ne yapıyordu?

CEMALİFER: Erkeklerin kendisini sevdiğini anlamak için onlardan fedakârlık istiyordu. Hatta biri kendini diri diri ateşe bile attı (Taner, 2020: 31).

Yabancılaşmada önemli bir etken de savaş ve savaş sonrası süreçtir. Toplumsal ve bireysel olarak fiziksel bir mücadelenin içinde olmak, ölüm, kan ve korku ortamı yabancılaşma unsurunu yaratmaktadır. Birey savaş süreciyle birlikte hayatın anlamını sorgulayarak toplumdan uzaklaşabilir, kendine ve topluma bir tepki olarak yabancılaşmayı yaratabilir. Vicdani hem savaşta babasını yitirmesi hem savaş sonrası yaşadığı kıtlık dönemiyle birlikte yabancılaşma sürecini yaşamaya başlamıştır. Bireysel olarak savaşta yer alması, askeri düzen ve baskı Vicdani'nin kendini ifade edebilme yeteneğini kısıtlamış ve duygularını bastırmasına sebep olmuştur.

GEDİKLİ: Mehellebi çocukları. Şu göğüs kafesinizde iman olacak bir kere zındık züppeler. Top da cephane de zırhlı da tayyare de tank da, iman karşısında erimeye mahkûmdur.

VİCDANİ: (Bu sözden sözlerden ziyadesiyle memnun kalmıştır, kendini tutamaz.) Bravo başefendi. (Alkışlar.)

GEDİKLİ: Sus bakalım, senin fikrini soran oldu mu? Burası tiyatro değil. Alkışı kes. Nerde kalmıştık?

VİCDANİ: Her şey iman karşısında erimeye mahkûmdurda kalmıştık başefendi (Taner, 2020: 47-48).

Vicdani karakterinde yabancılaşmaya neden olan diğer bir faktör iş ve emek konusudur. Burada bireyin emeğine ve işine yabancılaşması söz konusudur. Vicdani, her verilene razı olan, hayallerini ve umutlarını bir kenara bırakarak başkaları tarafından hayatının düzenlenmesine razı olan, tatil günlerinde bile çalışmaya kendini mecbur hisseden yabancılaşmış bir birey örneğidir. Vicdani'nin fedakârlık olarak algıladığı çok çalışma eylemi aslında Marx'ın kapitalist yabancılaşmada bahsettiği bireyin emeğine yabancılaşmasıdır. *İşçi kendini ifade biçimi olarak üretmektedir artık, onun üretimi kapitalist sınıfın kârını sağlama bakımından araçsal bir hal alır* (Kamber, 2014: 44). Birey mekanikleşen dünyada doğayla olan bağlarını kopararak seri üretimin bir parçası haline gelir ve kendini sürekli bir üretme hali içerisinde bulur. Birey tıpkı bir makine gibi çalışarak insani özelliklerini bir kenara bırakır. Bu nedenle Vicdani karakteri emek karşısında verileni her koşulu kabul eder ve siyasi görüşlerden soyutlanması gerektiği konusunda kendini şartlar.

VİCDANİ: Sakinim efendim. Kumarım, işletim, sefahatim yoktur. Pazarları bile çalışırım. Hiç değilse evdeki bozuk muslukları, masaları, saatleri tamir ederim. İlan buyurduğunuz sekreterliğe layık mıyım, bilmiyorum. Daha ehil bir kimse varsa onun ekmeğini almak asla aklımdan geçmez. Ama beni almak inayet ve teveccühü gösterecek olursanız o zaman fedakârane, cansiperane çalışırım. Allaha şükür kanaatkâr bir insanım. Bir lokma bir hırka. Ne verirsiniz kabulüm. Politikadan nefret ederim. Bir memur kendi başına siyasi muhakemeler yürütmeye başladı mı o memlekette anarşi başladı demektir (Taner, 2020: 49).

Vicdani'nin işine ve emeğine yabancılaşmasına diğer bir örnek patronuyla olan iletişimidir. Patronu karısıyla gizli bir ilişki yaşamaktadır. Vicdani kendi çocuğu sandığı çocuğun aslında patronunun çocuğu olduğunu öğrenir. Fakat bu durumda bile Vicdani işini bırakamaz. Patronu bordroların yapılması için şirketin çalışanlarını öne sürerek Vicdani'nin yaşadığı hayal kırıklığı ve şoku hiçe sayar.

VİCDANİ: Benden can çıkar, sır çıkmaz karıcığım. Ne şantaj, ne rezalet, sadece onurum kırıldı, gidiyorum.

PATRON: Sen beni heyecandan öldürmeye mi kararlısın Vicdani?

VİCDANİ: Ne bakıma sayın patronum?

PATRON: Bütün bunları geç bir kalem, namus, iffet, skandal o kadar mühim değil, bunların hepsinden önemli bir şey var. Bordrolar ne olacak? (Taner, 2020: 62).

Yabancılaşma unsuru özellikle modernizmle bireyciliğin ön plana çıktığı yıllarda eski alışkanlıkları ve eski gelenekleri geride bırakarak yeni olana ayak uydurmaya çalışan bireylerde görülmüştür. Vicdani babaannesiyile büyüdüğü için çağın gerisinde bir kültürel birikimle yetiştirilmiştir. Çocukluk yıllarında dini bir eğitim aldığı için bilimsel eğitimle çatışma halinde yetişen Vicdani hem kültürel hem de bilimsel açıdan ilerleyen yıllarda bir uyum çabası içinde yaşamıştır. Modern zamanın getirilerine ayak uydurmaya çalışırken dünya savaşlarıyla birlikte yıkılan toplumsal yapıyla Vicdani de çoğu birey gibi hayatı yeniden anlamlandırmaya çalışmıştır. Tüm yaşananlara rağmen hala içinde insani duyguları yaşatmaya çalışan Vicdani atom bombası sonucunda ölen insanlar için üzüntü yaşarken diğer yandan yakın arkadaşı Efruz'un insanların ölümü karşısındaki donuk tutumu Vicdani'nin fikirlerinde bulanıklık yaratmıştır. Vicdani çevresindeki bireylerle kurduğu iletişimde kendisini yönlendirmelerine izin vermeye başlamış ve düşünceleri üzerinde bile yaptırma göz yummıştır.

ANLATAN: Nagasaki yollarında açmaz olmuş kirazlar

Kurumuş bütün bitkiler

Sönmüş cümle hanüman

Ağlar çekik gözlü yavrular

Her tarafa

Ahü vah

Her zaman kızıl tüten Fuji Yama

Siyah tüter o sabah

VİCDANİ: (Gazete okumaktadır, ağlamaklı bir sesle) Efruz, elli bin kişi ölmüş kardeşim.

EFRUZ: Harp bu Vicdani. Ya öleceksin, ya öldüreceksin.

VİCDANİ: Doğru haklısın. Müttetiklerimiz Nagasaki'de atom bombası atılırsa, elbette gerektiği için atmışlardır. Sağlık olsun, ne yapalım (Taner, 2020: 64-65).

Efruz patronunun karısına dönemin siyasi kişileri tarafından gönderilen mektupları, şantaj amaçlı kullanmıştır. Vicdani Efruz'un şirketinde memurluk yaptığı için Efruz kimse Vicdani'den şüphelenmez diye mektupları onun çekmecesine saklamış fakat Vicdani mektuplar sebebiyle hiç haberi olmadan sorguya çekilmiş ve sonucunda hapisaneye gönderilmiştir. Vicdani suç işlemediği halde bedel ödemek zorunda kalmıştır. Vicdani'yi çevresinden uzaklaştıran olaylar silsilesinin ilk ciddi adımı burada atılmıştır. Vicdani önce karısına ve patronuna olan güvenini kaybetmiş şimdi de en yakın arkadaşı yüzünden hapis cezası almıştır. Kefaleti ödenen Vicdani hapisaneden çıkmış fakat bu kez ülkede siyasi bir çalkantı söz konusu olmuştur. Çok partili hayat denemelerinin yaşandığı dönemde Süleyman Demirel Hükümeti kurulmuş ve koalisyon dönemine girilmiştir. Ülke siyasi açıdan bir kutuplaşmaya gitmiş üniversitelerde bile siyasi partiler konuşulur olmuştur. Siyasilerin kendi aralarındaki anlaşmazlıklar sağ sol ayrımlarına neden olmuş ve bu konu sebebiyle çatışmalar yaşanarak kayıplar verilmiştir. Bu nedenle 12 Mart Askeri Darbesi söz konusu olmuştur.

Türk Silahlı Kuvvetleri, ülkenin durumunun kötüye gittiğini göz önünde bulundurarak ülkede kardeş kavgasının söz konusu olacağı gerekçeleriyle 14 Mayıs 1950 seçimleriyle iktidara gelen Demokrat Parti Hükümeti'ni 27 Mayıs 1960 tarihinde devirmiş ve yönetime el koymuştur. Darbenin ardından Cumhurbaşkanı, Başbakan, Demokrat Parti sorumluları, polislerin ve askerlerin aralarında yer aldığı birçok bürokrat tutuklanmış ve Yassıada'da kurulan mahkemede yargılanmışlardır (bkz. Dikici, 2014: 13). Darbe nedeniyle soruşturmalar, evlerde ve iş yerlerinde aramalar başlamıştır. Suçlu ya da suçsuz herkesin evi aranmış ve yolsuzluklar ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Bir süre düzelir

Gibi olur

Sonra yine karışır işler

Yolsuz krediler

Nüfuz ticareti

Kardeş korumalar

Sol gençliği sağ gençliğe

Kışkırtmalar

Kanlı Pazar (Taner, 2020: 87).

Evi arananlardan biri de Vicdani olmuştur. Vicdani soruşturmalardan sonra kendini iletişime kapatmıştır. Toplumdaki baskı nedeniyle herhangi bir suça dahil olacağı korkusuyla kimseyle konuşmak istememiştir. Vicdani yazdıklarında yönetim tarafından yasaklanan kelimelerin yer alabileceği ihtimalini düşünerek yazmayı bile bırakmıştır. Bir süre sonra kendini tamamen iletişimden soyutlayarak fotoğrafları ve anılarını bile yakacak duruma gelmiştir.

VİCDANİ: Sen öyle bil. Sordun söylüyorum. Konuşmuyorum çünkü dinliyorlar. Yazmıyorum çünkü yazdığımı yanlış yorumlayabilirler. Okumuyorum, belki okuduğumda yasak bir şeyler bulurlar. Gözümü kulaklarımı kapıyorum çünkü gördün duydun diye şahit yazar, anamı ağlatabilirler (Taner, 2020: 93).

Vicdani gizli polisler tarafından izlendiğini ve ofisinde gizli mikrofonların olduğunu düşünerek sorgulanma korkusunu paranoya noktasına taşımıştır. İşlediği herhangi bir suç olmamasına rağmen Vicdani bilmediği bir suç işlemiştir diye sürekli takip edildiği duygusuna kapılmıştır. Vicdani kimseyle konuşamaz ve görüşemez bir noktaya geldiğinde emekliliğini isteyerek kendini toplumdaki soyutlamıştır.

ANLATAN: İzin verdi Efruz ona

Yalova'ya git dinlen dedi

Yalova'ya gitti geldi

Polis doluymuş orası da

Kendi rivayeti

Çekildi evine oturdu

Büzüldü kirpi gibi içine

Kimseyle konuşmuyor

Kimseye görünmüyor (Taner, 2020: 95-96).

Yabancılaşmada temel etken bireyin karakter özelliklerinin ve kabiliyetlerinin bastırılması yatar. Bu özelliklerin işlev dışı bırakılması bireyde yabancılaşmaya neden olur. Toplumsal açıdan yeterli desteği ve ilgiyi göremeyen birey psikolojik olarak bir bunalım haline sürüklenir. Birey kendini toplumda faydasız ve gereksiz görebilir. Öğretilmiş doğrular karşısında çarpıtılmış ilişkilere tanık olan birey ilk önce toplumdaki kendini soyutlayarak içine kapanır. Birey bu uzaklaşmayla anksiyete yaşayarak kendi içinde bir arayışa çıkar. Kendini çevresine göre bir konuma yerleştiremeyen birey isteksizleşir.

SARHOŞ: Kim bu kovaladığın adam?

VİCDANİ: Öteki.

SARHOŞ: Hangi öteki?

VİCDANİ: İçimdeki öteki. Yani ben kendi kendimin peşindeyim (Taner, 2020: 98).

Birey Vicdani karakterinde olduğu gibi bastırılmış duygularını ve eylemlerini arayarak kendi içindeki asıl özü aramaya başlar çünkü birey artık kendine yabancılaşmıştır.

SONUÇ

Yabancılaşma ekonomik, sosyolojik, psikolojik ve teknolojik gibi etmenlerin ortaya çıkardığı bir olgu olarak bireyin toplumdaki uzaklaşmasına, iletişim sorunlarına, bireyde anlam kaybına ve yaşama karşı isteksizliğe sebep olabilmektedir. Birey, toplumun bir parçası olarak ele alındığında iletişim ve paylaşım sonucu gündelik yaşamını sürdürmektedir. Çevresel faktörler bireyin önce etrafındakilere sonra evrene olan bakışını psikolojik ve ruhsal açıdan şekillendirebilmektedir. Alışlagelmiş düzenin yıkılıp yerine yeni bir yaşam tarzının gelmesi, teknolojideki gelişmelere ayak uydurma telaşı ve ekonomik değişiklikler birey üzerinde doğrudan olumlu ya da olumsuz bir izlenim yaratabilmektedir. Özellikle yabancılaşmanın yoğun olarak izlenebildiği dönemler

savaş ve savaş sonrası dönemleri, sanayi devrimi ve sonrası ile askeri-siyasi yönetim değişiklikleri ve sonrası olarak sıralanabilmektedir.

Sosyolojik açıdan yabancılaşma bireylerin toplum ile olan bağlarının kopmasıyla başlayarak bireyin içine kapanması ve kendi benliğine artık bir anlam yükleyememesi durumuyla devam ederek bazen intiharla bile sonuçlanabilmektedir. Vicdani karakterinin topluma yabancılaşması ilk olarak ailesel faktörlerle başlamıştır. Savaş döneminde babasını kaybetmiş olan Vicdani, ardından annesinin ölümüyle babaannesiyle, ülkenin ekonomik ve güvenlik açısından sıkıntıda olduğu bir süreçte çocukluk dönemini yaşamıştır. İlerleyen yıllarda dogmatik bir eğitim alan Vicdani arkadaşlarının eylemleri nedeniyle hocasından dayak yemiş zaman zaman duygularını ve düşüncelerini bastırmak zorunda kalmıştır. Sevgiyle ve dürüstlikle hareket eden Vicdani en yakın arkadaşı tarafından kandırılmış ve sevdiği kadınların manevi değil maddi talepleri ile karşılaşmıştır. Askerlik döneminde ise çocukluk yıllarında yaşadığı baskı ve denetimi daha sert bir şekilde komutanlarından gören Vicdani iş hayatında da tıpkı bir makine gibi çalışmış ve emeği karşısında ona verilen kadarını kabullenmiştir. Hem duygusal hem fiziksel olarak çevresindekiler tarafından sömürülen Vicdani son olarak eşinin onu patronuyla aldatması sonucu herkesi geride bırakmak istemiş fakat bu durumda bile patronu tarafından telkin edilerek işini yapma zorunluluğunda bırakılmıştır.

İşi ve özel hayatında psikolojik olarak baskı altında olan Vicdani ülkenin içinde bulunduğu ekonomik ve siyasi çalkantılara da tanık olduğu için sosyolojik açıdan da yaralar almıştır. Birinci ve İkinci Dünya Savaşları, yoksulluk, karne ile ekmek alma süreci, cumhuriyet, sosyal sınıf farklılıkları, cumhuriyet dönemiyle birlikte çağdaş hayata geçiş çabaları, inkılaplar, çok partili hayat denemeleri, sağ-sol çatışmaları, askeri darbe ve sonrasında evlerin aranması ve vatandaşların sorgulanması, ölümler ve idamlar gibi birçok etmen çocukluk yıllarından yaşlılık yıllarına dek Vicdani karakterinin tanık olduğu ekonomik, politik ve sosyolojik etmenler olarak sıralanabilmektedir. Yaşanan zorlu süreçler Vicdani'yi şüpheye ve paranoyaya iterek işinden, arkadaşlarından ve dış dünyadan uzaklaşmasına sebep olmuştur. Vicdani yaşadıkları ve karşılaştıkları sonrasında kendine yabancılaşmış, geriye dönük anılarını ise siyasi ve askerî açıdan baskı altında hissettiği için yok etmiş ve "içindeki öteki" olarak adlandırdığı bastırılmış benliğini aramaya başlamıştır. Eser aracılığıyla dönemin sosyolojik, ekonomik vb. durumların yazar tarafından eserde etkin bir şekilde işlendiği ve aktarıldığı görülmüştür. Yazarın yaşadığı ve dönemseller unsurların işlendiği eserde yabancılaşmanın ne derece acımasız sonuçları olabileceği Vicdani karakteri aracılığıyla okura/izleyiciye açıkça hissettirilmeye çalışıldığı tespit edilmiştir.

KAYNAKÇA

- Akıncı, A. (2014). "Türkiye'nin Darbe Geleneği: 1960 ve 1971 Müdahaleleri", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 9(1): 55-72.
- Ankay, N. (2021). "Yusuf Atılgan Öykülerinde Yabancılaşma", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 0/71): 241-255.
- Aslan S. & Alkış M. (2015). "Osmanlı'dan Cumhuriyete Geçişte Türkiye'nin Modernleşme Süreci: Laikleşme ve Ulusal Kimlik İnşası", *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 6(1): 18-33.
- Berger, P.L. (2021). *Sosyolojiye Çağrı/Hümanist Bir Perspektif*, Çeviren: A. Erkan Koca, Dördüncü Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Coşkun, S. (2013). "İnsansal Varoluş ve Özün Belirlemimi Olarak Yabancılaşma ve Özgürleşme", *Kaygı, Bursa Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (20): 111-126.
- Çelenlioğlu, A. (2020). "Toplumcu Gerçekçi Romanlar Başta Olmak Üzere Edebi Eserlerin Sosyoloji Alanında Veri Olarak Kullanılabilirliği", *EKEV Akademi Dergisi*, 24(81) (Kış): 1-11.
- Demirtürk, S. (2015). "1960-1980 Döneminde Türkiye'de Sosyo-Ekonomik Değişimin ve Dışa Yönelişin Toplumsal Dinamikleri, 21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 4(12): 155-182.
- Dikici, A. (2014). "27 Mayıs Askerî Darbesi ve Türk Polisi", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 30(89): 11-60.
- Erkman Akerson, F. (2019). *Edebiyat ve Kuramlar*, Dördüncü baskı, İthaki Yayınları, İstanbul.
- Freud, Sigmund. (2016). *Sanat ve Edebiyat*. (Çev. Emre Kapkın ve Ayşe Tekşen), İkinci Baskı, İstanbul: Payel Yayınları.

- Kamber, A. (2014). ‘‘Duygusal Emek Bağlamında alışmanın Anlamı ve İşe Yabancılaşma’’, Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, alışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, Yönetim ve alışma Psikolojisi Programı, Yüksek Lisans Tezi, Denizli.
- Kırman, T. & Hasan Atak. (2020). ‘‘Yabancılaşma: Kavramsal ve Kuramsal Bir Değerlendirme’’, *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (KÜSBD)*, 10(2): 279-295.
- Mendi, A. (2002). ‘‘İkinci Dünya Savaşı’nın Türk Dış Politikasına Etkileri, Truman Doktrini, Marshall Planı ve Türkiye’’, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Doktora Tezi, İstanbul.
- Moran, B. (2020). *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Savaşan, A. (2019). ‘‘George Orwell’ın ‘‘Bin Dokuz Yüz Seksen Dört’’ Romanı ile Gâde Es-Semmân’ın ‘‘Kevâbisu Beyrut’’ Adlı Romanında Yabancılaşma Olgusu’’, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doğu Dilleri ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Arap Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Şahin, V. (2013). ‘‘Oğuz Atay’ın Romanlarında Toplumsal Yabancılaşma’’, *Turkish Studies (Elektronik), International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume*, 8(9): 2313-2322.
- Şimşek, Ş.M.; elik A.; Akgemci T. & Fettahlıoğlu, T. (2006). ‘‘Örgütlerde Yabancılaşmanın Yönetimi Araştırması’’, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (15): 569-587.
- Sivri M. & Lidar V. (2021). ‘‘Modernliğin Simgesi ve Karşı Simgesi Olarak Roman’’, (Ed. Fatih Ertugay) (*Türk Modernleşmesi Nesnelere ve Semboller*, ss. 83-118, izgi Kitabevi, İstanbul.
- Taner, H. (2020). *Gözlerimi Kaparım Vazifemi Yaparım*. Dördüncü Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Taş, N.F. (2018). ‘‘Birinci Dünya Savaşı Sonrasında Osmanlı Devleti’nin Kazanımları’’, *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11(1): 21-32.
- Taşdelen, Vefa. (2015). ‘‘Edebiyat ve Psikoloji’’, *Bizim Külliye*, 66: 25-30.
- Uçar, Ş. (2016). ‘‘Alienation (Yabancılaşma)’’, *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 0(4): 235-247.
- Ünalp, F.R. (2020). ‘‘İkinci Dünya Savaşı’nda Türkiye’nin Savaş Dışı Kalma Politikaları ve Sonuçları’’, *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 1(45): 201-221.